

Izvoare istorice comentate

CRONICA PICTATĂ DE LA VIENA DESPRE BĂTĂLIA DE LA POSADA (1330)

Pe la 1358, canonicul Marcu din Kält alcătuia o cronică de o mare valoare artistică, ce, deși prin moartea autorului va rămâne neterminată, devine celebra Cronică pictată de la Viena (CHRONICON PICTUM VINDOBONENSE). Ea reprezintă o istorie a ungarilor din vremuri îndepărtate pînă la domnia lui Carol Robert de Anjou. Ceea ce face pe drept cuvînt faima cronicii sînt cele peste 150 de icoane zugrăvite în miniatură, opera canonicului. În schimb textul este o compilație, o prelucrare după GESTA HUNGARORUM (Faptele ungarilor). Înțiplările privind bătălia de la Posada sînt redată în ultimul capitol al Cronicii intitulat „Regele merge cu armata împotriva lui Basarab” (Rex vadit cum exercitu contra Bazaraad). Imaginile și textul referitoare la bătălie redau în primul rînd atmosfera istorică și locală. Textul însă prezintă o serie de contradicții în detaliu ca și față de alte documente astfel încît valoarea lui documentară scade. Contradicțiile le vom sublinia în comentariu.

„...regele și-a adunat o mare oaste, — nu însă toată puterea sa armată, căci trimisese soldați la hotarele țării în diferite expediții, împotriva numeroșilor săi dușmani — (1) și la îndemnul voievodului ardelean Thoma și a lui Dionisie, fiul lui Nicolae nepotul lui Ivanca, (2) s-a dus în persoană, în luna lui septembrie, prin Severin în țara voievodului Vlahilor Bazarad, țară care nu poate fi locuită de un popor neobișnuit cu ea, ca să alunge din această țară pe Bazarad, și totodată să dea în posesiune țara aceuia unuia dintre curtenii săi, cu toate că voievodul plătise întotdeauna cu credință dărea convenită Maiestății sale Regelui. (3)

După ce regele a cuprins Zeurinul (Severinul) și fortăreața lui, le-a încredințat toate numitului Dionisie împreună cu demnitatea de Ban. Făcîndu-se aceasta, Bazarad a trimis la rege o solie vrednică de toată cinstea ca să-i spună regelui: „Fiindcă voi, rege și stăpîn al meu, v-ați ostenit cu strîngerea oștirii, eu voi răsplăti osteneala voastră cu 7000 mărci de argint, și vă voi lăsa în pace și Zeurinul, cu toate ce se țin de el, pe care acum, cu puterea le țineți în mîinile voastre. Pe deasupra, tributul ce datorez coroanei voastre, îl voi plăti cu credință în tot anul. Și totodată voi trimite la curtea voastră pe unul dintre fiii mei, pentru ca să servească pe banii mei și pe cheltuiala mea, numai să vă întoarceți îndărăt cu pace și să înconjurați primejdia persoanelor voastre, pentru că dacă veniți și mai mult înlăuntrul țării, nu veți putea nicidecum să înconjurați primejdia”. (4) Regele, auzind acestea, cu mîntea trufașe, a izbucnit față de soli cu următoarele vorbe, zicîndu-le: „să spuneți așa lui Bazarad, că el e păstorul oilor mele și eu, din ascunzișurile sale, de barbă îl voi scoate”. (5) Atunci un baron credincios, cu numele Danciu, comite de Zolyom și de Lipton așa a grăit regelui: „Stăpîne, acest Bazarad se adresează către voi cu mare smerenie și spre cinstea voastră: pentru aceasta răspundeți-i în scrisoarea voastră cu favoarea bunătății regale și arătați-i deplină iubire și milostivire”. (6)

Regele atunci a repetat vorba de sumeție și de amenințare pomenită mai sus și părăsind sfaturile mai sănătoase, a pornit îndată mai departe ca apoi să dea lupta. Și neputînd regele și ai săi să găsească de mîncare în țară necunoscută, între munți și dealuri cu păduri, au început să sufere în curînd de foame regele însuși, ostașii și caii. De aceea, s-a ordonat o împăcare cu Bazarad, dîndu-și acesta cuvîntul că va asculta de rege și că va da regelui și tuturor oamenilor săi siguranța de a se întoarce acasă și că-i va arăta un drum drept; și astfel regele se întorcea în siguranță punînd temei pe credința perfidă a schismaticului”. (7)

Regele a ajuns pe o cale oarecare cu toată oastea sa, dar calea aceasta era cotită și închisă de amîndouă părțile de ripe foarte înalte de jur împrejur și pe unde această cale era mai largă acolo Vlahii în mai multe locuri o întăriseră împrejur cu prisăci. Iar regele și toți ai săi negîndindu-se în adevăr la așa ceva, mulțimea nenumărată a românilor (8), sus pe ripi, alergînd din toate părțile, arunca săgeți (9) asupra oastei ungurești care era în fundul văii, pe drum, care însă nici nu ar fi trebuit numit drum, ci mai curînd un fel de corabie, strîmtă, unde din pricina înghesuiei, cei mai sprinteni cai și ostași cădeau în luptă, pentru că din pricina urcușului prăpăstios... nu se puteau sui împotriva românilor pe nici una din rîpile de pe cele două laturi ale drumului, nici nu puteau merge înainte, nici nu aveau loc să fugă, fiind șanțurile săpate acolo, ci ostașii regelui erau cu totul prinși, ca niște pești în virșă sau în mreajă. (10) Au căzut tineri și bătrîni, comandanți și nobili, fără nici o deosebire. Căci această tristă întîmplare a ținut mult, din ziua a șasea a săptămîinii pînă în ziua a doua a săptămîinui viitoare (adică de sîmbătă pînă marți)... A căzut, în sfîrșit, și o mulțime nenumărată de cumani... (11) Iar regele și-a schimbat însemnele armelor sale, cu care a îmbrăcat pe Desev, fiul lui Dionisie, pe care, crezîndu-l a fi însuși regele, românii cu cruzime l-au omorît. Și regele abia a scăpat cu cițiva inși... (12)

După Izvoarele istoriei românilor, vol. XI, Cronica pictată de la Viena, text, traducere și comentarii de G. Popa-Lisseanu, București, 1937, p. 233—236.

Comentariu istoric

(1) În general textul este favorabil regalității și armatei maghiare micșorînd cît mai mult cu putință meritele autohtonilor. Așa se explică și formularea „nu însă toată puterea sa armată” sau mai departe „mulțimea nenumărată a românilor”.

(2) O mare însemnătate pentru comentariul nostru o are clarificarea cauzelor expediției maghiare din 1330 asupra căreia istoriografia de pînă acum a emis mai multe păreri. Cronica afirmă că regele a pornit expediția la îndemnul celor doi demnitari: Toma, voievodul Transilvaniei și Dionisie, comite de Bihor. Prin aceasta vrea să absolve pe rege de vină dar și de dezastrul suferit. Firește, nu se pot nega interesele celor doi: Toma pentru a pune stăpînire pe țara lui Basarab, Dionisie pentru a stăpîni Banatul Severinului pe care de fapt l-a și ocupat încă de la începutul expediției.

(3) Care va fi fost însă scopul lui Carol Robert cînd a pătruns cu oaste în Țara Românească și poate fi el absolvit de orice vină? Desigur că regele nu a acționat numai ca rezultat al indemnului celor doi demnitari. El voia să dea țara lui Basarab lui Toma pentru ca în felul acesta să o ocupe și stăpînească în folosul coroanei! Ioan Lupaș adaugă posibilitatea ca regele și voievodul Transilvaniei Toma să fi declanșat o expediție de pedepsire asupra fiilor fostului voievod Ladislau care se refugiaseră la curtea lui Basarab. Dar nici un izvor nu-i menționează pe aceștia în Țara Românească. Faptul că Basarab își îndeplinise întotdeauna obligațiile ce decurgeau din situația de vasal pledează în favoarea unei expediții organizată de Carol Robert cu scop de cîmpire.

(4) Acest ultim aspect este scos în evidență de faptul că după ce armatele regale au pătruns în Țara Românească pe la Severin, Basarab, dînd dovadă de multă maturitate politică, adept al păcii face propuneri extrem de avantajoase. Dacă regele n-ar fi urmărit supunerea Țării Românești le-ar fi acceptat.

(5) Expresia „el (Basarab, n.ns.) e păstorul oilor mele” trebuie înțeleasă în sensul că regele îl considera pe Basarab vasal și socotea că acesta îi conduce pe români în numele său.

(6) Tendința de cotropire este evidențiată și de faptul că regele a nesocotit sfatul credinciosului Danciu și a repetat amenințarea. Există și o încercare mai târzie a lui Carol Robert de a scuza agresiunea, înfățișând expediția sa ca o vizită a suveranului în teritoriile de sub ascultarea sa. Pe cînd mergea în plimbare ar fi fost surprins de Basarab, care prin aceasta și-a încălcat îndatoririle de vasal. În documentul din 1332 Carol Robert vorbește de vizita ce a făcut în țara transalpină și despre „atacul necredinciosului nostru Basarab”. Carol Robert prezintă războiul care a fost purtat în contra lui Basarab, fiul lui Tihomir, schismaticul. Aspectul religios este prezent alături de cel politic. Mai ales Diploma dată lui Nicolae, fiul lui Radoslav ce s-a evidențiat în mod deosebit în lupta de apărare a regelui (1335) e revelatoare asupra mistificării adevărului. Aici, Carol Robert povestește faptele petrecute, afirmînd că Basarab era agresor „încălcînd țara și hotarele regatului” și că pierzînd orice încredere în el și consultînd sfatul, a strîns o armată puternică pentru a-i supune țara. Despre presupusa vizită nu se mai spune nimic și nu mai lasă nici un dubiu asupra scopului expediției. Apare evidentă și contradicția cu Cronica, deoarece regele deși pierduse orice nădejde de credință din partea lui Basarab, respinge propunerile de pace făcute de voievodul român.

(7) Sint cîteva observații în legătură cu itinerariul parcurs și timpul în care s-a desfășurat expediția. În general oastea maghiară pornea în expediție primăvara, nu toamna, în apropierea iernii. Socotim că doi factori au contribuit la alegerea lunii septembrie : unul extern, înfrîngerea de la Velbujd (28 iunie 1330) a țarului bulgar aliat cu Basarab și convingerea lui Carol Robert că voievodul român nu va putea face față imediat unui război împotriva armatei sale ; el conta însă și pe intimidarea domnului român care ar fi trebuit să i se supună. Așa se explică unele afirmații ale Cronicii privind drumul urmat de armatele invadatoare : au pătruns pe la Severin și au înaintat spre cetatea Argeșului, centrul puterii lui Basarab. Dar suferind de foame și sete, regele a poruncit o împăcare cu Basarab iar acesta și-ar fi dat cuvîntul că le arată un drum drept la întoarcere. Cronica se contrazice din nou, evenimentele fiind privite nu prin prisma anului 1330, ci a timpului cînd a fost scrisă, în 1358 sau după Maria Holban 1370. Ultima dată ni se pare mult mai probabilă căci coincide cu anul urcării pe tronul Poloniei a lui Ludovic cel Mare. Cronica trebuia să estompeze cît mai mult cu putință înfrîngerile oastei maghiare și să-i glorifice biruințele. Socotim deci că o înțelegere între regele maghiar și voievodul român nu a avut loc niciodată. Logica istorică o contrazice : Basarab propusese condiții de pace, respingerea acestor propuneri scosese în evidență scopul cotropitor al războiului ; pe de altă parte Basarab și-a luat măsuri de apărare : retragere, pustiire, hărțuială, alegerea locului luptei. O înțelegere era lipsită de sens din momentul atacului. Încă odată se observă caracterul pîrtinitor al Cronicii, care caută să-l absolve pe rege de orice vină.

În sfîrșit, ne întrebăm cum se explică durata de aproape două luni a expediției. Răspunsul ni se pare limpede : a) oastea invadatoare nu cunoștea țînutul și înainta greu ; b) măsurile luate de Basarab încetineau și ele acțiunea de înaintare ; c) drumul parcurs nu putea fi în acest caz cel mai scurt, ci cel mai sigur, așa cum îl va fi încercat și Carol Robert, fapt care a constituit subiect pentru identificarea locului bătăliei ; socotim că cetatea Argeșului n-a fost găsită pustie. Basarab a încercat să o apere și acolo a avut loc o ciocnire sau chiar două, înainte ca regele să dea poruncă de incendiere a cetății. Astfel, în documentul din 1336 (după noiembrie 11) Carol Robert confirmă posesiunile date lui Tatomir,

vicecancelarul său, ca recompensă pentru serviciile aduse în Țara Românească, venindu-i în ajutor din porunca lui Toma, voievodul Transilvaniei și ajungînd „Sub castro Argias” (sub cetatea Argeș). Probabil că primul asediu a fost sortit eșecului, abia în al doilea a sosit și ajutorul menționat. Atunci Tatomir „nu a scăpat fără a se alege cu o rană grea” iar cu timpul și-a pierdut ochiul drept. După aceasta Basarab părăsește Argeșul ars din porunca lui Carol Robert și îi atrage pe agresori în regiunea Posadei. Aceste elemente ale întîrzierii o pot cifra la două luni.

(8) Românii, „vitejii de la Posada” ai lui Basarab erau în special țărani. Cronica ne furnizează cele mai vechi și autentice atestări cu privire la îmbrăcămintea și armamentul acestora. Îmbrăcămintea simplă, fără nici o distincție ostășească, demonstrează marele rol pe care l-a avut „oastea cea mare” în lupta pentru independență. Ostașii țărani erau îmbrăcați ca în viața de toate zilele, purtau șubă, țindră sau cojoc și căciulă de oaie, așa cum va fi fost și portul dacilor. Cu toate că în cronica pictată nu sînt decît figuri de arcași țărani, este de presupus că alături de aceștia au luptat și cavaleri români, îmbrăcați în armuri, înarmați cu spadă. Asemenea cavaleri sînt întîlniți și la curtea lui Basarab iar chipul lor este redat în frescă la Biserica Domnească de la Curtea de Argeș.

(9) Principala armă a fost arcul cu săgeată, nelipsit în luptă și la vînătoare, la care s-au adăugat măciuci de lemn, buzdugane, praștii, săbii, lănci și arme pe care le-a pus cu generozitate la îndemină natura patriei: bolovani adunați de pe culmile munților sau trunchiuri de copaci.

(10) Descrierea locului bătăliei, căutat de istoriografia noastră încă din secolul trecut, demonstrează orientarea tactică în teren a lui Basarab. Mai ales că „posada” devine cu timpul o formă adjectivală însemnînd „loc întărit”, deci în teren apar mai multe posade. Istoricul bănățean P. Dragalina crede că bătălia s-a dat în „Cheile Crainei”, între Orșova și Mehadia, D. Onciul susține că în munții de lîngă Curtea de Argeș, N. Iorga dă ca loc al înfruntării oastei Țării Românești cu trupele lui Carol Robert „Posada de pe drumul ce duce de la Cîmpulung la Bran”. Această părere este împărtășită și de N. A. Constantinescu. Ilie Minea este tentat să creadă că lupta s-a dat la Stoieniști sau în împrejurimile acestui sat, în județul Muscel. I. Lupaș a inclinat pentru „strîmtorile dimprejurul Argeșului”. În 1934 Ion Conea în studiul de geografie istorică „Țara Loviștei” situase bătălia de la Posada în Țara Loviștei iar Constantin C. Giurescu în 1935 afirmă: „E mai probabil deci ca lupta să fi avut loc pe aici, așadar între Curtea de Argeș și Sibiu, poate prin Loviștea”. Cercetări recente îndreaptă bătălia tot în Țara Loviștei și anume la Pripoarele Perișanilor (Constantin Daicoviciu, Miron Constantinescu, Ștefan Pascu, N. Stoicescu). Argumente că aici s-a desfășurat bătălia furnizează cele trei castre descoperite pe apa Băieșului pe care le va fi folosit și Basarab și pe pantele de nord din fața locului bătăliei urmele unei redate vechi. Au fost săpate și șanțuri de apărare. Denumirea Piatra Șanțului îmbină cele două elemente menționate în Cronică, șanțurile de apărare și bolovanii. În plus s-a descoperit un „depozit strategic” de bolovani cu un diametru de 10—12 metri și o adîncime de cca. 8 metri, asemeni celor folosiți probabil în timpul luptei. Într-un anume loc de deasupra Pripoarelor Perișanilor denumit „Ruginoasa” s-au găsit săbii ruginite din secolele XV—XVI. Toponimia ne oferă alte confirmări: Valea Roșie, Strîmtorile Roșiei, Culmea Roșia (sau a Perișanilor), Stîncea Roșia, Rîpele Roșii etc. precum și Pripoare, ce înseamnă „parte abruptă”.

(11) La bătălia de la Posada au participat în rîndurile cotropitorilor și cumani. Regatul maghiar i-a folosit în acțiunea sa de extindere teritorială. De altfel

o parte dintre ei fuseseră convertiți la catolicism. Ladislau al IV-lea însuși, supranumit „Cumanul“, care i-a pacificat se trăgea dintr-o principesă cumană. Odată cu năvălirea tătarilor (1241) o parte din cumani s-au instalat în Ungaria, în preajma lacului Balaton. Acei cumani care au participat la Posada nu erau cete separate ci făceau parte chiar din oastea maghiară.

(12) Este vorba despre modul cum în situația grea a izbutit regele Carol Robert să-și salveze viața. Dar în documentul din 1335 regele își povestește altfel salvarea.

La sfârșitul comentariului istoric se impun câteva concluzii ; a) Cronica pictată caută să-l scuze pe rege și implicit să-l acuze pe Basarab din care pricină e plină de contradicții ; b) contradicțiile apar atât în cuprinsul textului Cronicii cât și față de documentele posterioare bătăliei ; c) valoarea cronicii scade mult din cauza parțialității ei și nu poate oferi posibilitatea reconstituirii corecte a bătăliei decât supusă unei priviri critice ; d) Marea valoare a Cronicii rezidă însă în înfățișarea motivelor războiului și a victoriei câștigate de Basarab. Aceasta o face nu prin ceea ce arată ci tocmai prin ceea ce ne ajută să deslușim împotriva spiritului ei.

Indicații metodice

Textul din Cronica pictată de la Viena referitor la bătălia de la Posada din 1330 poate fi folosit (lectură și comentariu) la clasa a VIII-a (Istoria antică și medie a României) la capitolul „Formarea statelor feudale românești“ prevăzut a se preda în trei ore. În cadrul acestora o oră se destină lecției „Formarea Țării Românești“ unde introducem comentariul nostru. Sub aspect metodic locul folosirii textului este următorul : profesorul ajunge la subcapitolul „Lupta pentru independență“ expunând evenimentele și fixând cauzele istorico-politice care au condus la conflictul cu regatul maghiar cât și măsurile de apărare luate de Basarab. În loc să nareze modul cum s-au desfășurat evenimentele premergătoare și bătălia ca atare citește textul și-l comentează pentru a realiza o mai mare autenticitate și culoare locală (atmosferă de epocă). În permanență însă se va păstra spiritul critic în corijarea contradicțiilor și stabilirea adevărului istoric. Sub raport instructiv se urmărește lărgirea cunoștințelor elevilor privind : tactica de luptă, armele folosite în luptă, discuțiile privind identificarea Posadei etc. De o mare însemnătate va fi însă realizarea aspectelor educativ-formative pe care textul Cronicii le cuprinde : tendința de expansiune maghiară dincoace de Carpați, tradiționala politică de pace a poporului român exprimată în propunerile lui Basarab respinse cu nesocotință de Carol Robert de Anjou, vitejia și dăruirea românilor în lupta pentru apărarea libertății acestui pământ moștenit de la străbuni, calitatea de om politic și comandant militar priceput a lui Basarab, triumful cauzei drepte a românilor și însemnătatea biruinței de la Posada pentru consfințirea independenței statului feudal al Țării Românești și asigurarea dezvoltării și înfloririi neconținute sub urmașii Intemeietorului.

Textul mai poate fi folosit și la clasa a XI-a la cursul de „Probleme fundamentale ale istoriei lumii antice și medievale“, la lecția „Statul în evul-mediu“. Dată fiind puținătatea timpului afectat acesteia (două ore) nu se mai poate proceda ca la clasa a VIII-a. Mai întâi că în contextul întregii lecții, problemei formării statelor feudale românești li se acordă o singură frază. Iată de ce este necesară completarea acesteia cu o succintă analiză a luptei de la Posada, pe baza câtorva fragmente semnificative ale Cronicii pictate de la Viena. Comentariul la

text nu mai poate avea însă amploarea celui precedent. El trebuie să fie succint și să fixeze mai ales locul procesului românesc de întemeiere statală în context european. Astfel, va putea fi asemuit cu reconquista spaniolă de care se vorbește în aceeași lecție și subliniat mai cu seamă caracterul drept, eliberator al luptei de la Posada, pagină de mândrie și demnitate românească ce a avut un răsunet însemnat în epocă, în istoria universală.

BIBLIOGRAFIE

- IORGA NICOLAE**, *O mărturie nouă asupra luptei lui Basarab Vodă cu unghurii*, („Convorbiri literare”, 35, 1901, p. 285—286); **MOTOGNA V.**, *Iarăși lupta de la Posada (Un document necunoscut)* („Revista istorică”, IX, 1923, p. 81—85); **MINEA I.**, *Războiul lui Basarab cel Mare cu Carol Robert (Lupta de la Posada)*, Iași, 1932 (din „Cercetări istorice”, 1929—1931, p. 324—343); **CONEA ION**, *Țara Loviștei*, Studiu de geografie istorică, („Bul. Soc. Geogr.”, LIII 1934, p. 1—224); **GIURESCU CONSTANTIN C.**, *Istoria Românilor*, I, București, 1935, p. 536; **LISSEANU-POPA G.**, *Izvoarele istoriei românilor*, vol. XI, București 1937, p. XLIV—XLVI; **LUPAS I.**, *Bătălia de la Posada*, („Buletinul Muzeului Militar Național”, vol. 2, V. nr. 9—10, București, 1943, p. 37); **HOLBAN MARIA**, *Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria Angevină (Problema stăpînirii efective a Severinului și a suzeranității în legătură cu drumul Brăilei)* („Studii”, 15, 1962, nr. 2, p. 315—347); **HOLBAN MARIA**, *Despre raporturile lui Basarab cu Ungaria Angevină și despre reflectarea campaniei din 1330 în diplomele regale și în „Cronica pictată”* („Studii”, 20, nr. 1, 1967, p. 3—43); *File din cronici*. Crestomație privind istoria militară românească (secolele X—XIX), selectarea textelor și note de **CAPATINA DAN** și **IOSIPESCU SERGIU**, Editura Militară, București, 1973 p. 17—19; **POPESCU PETRU DEMETRU**, *Basarab I*, Editura Militară, 1975, p. 100—128; **GIURESCU CONSTANTIN C.**, *Probleme controversate în istoriografia română*, Editura Albatros, București, 1977, p. 157—162; **STOICESCU NICOLAE**, **TUCĂ FLORIAN**, *1330 Posada*, Editura Militară, București, 1980, p. 106—184.

PETRU-DEMETRU POPESCU